

SOCIJALNA INKLUZIJA: MORALNA DILEMA ILI EKONOMSKA NUŽNOST?

Burnemouth, 17.–22. veljače 2002.

U Bornemouthu (Velika Britanija) British Council je, u suradnji s uglednim institucijama britanske znanstvene zajednice i vladinim uredima te institucijama lokalnih vlasti Bornemoutha, od 17. do 22. veljače 2002. godine održao seminar pod nazivom *Social Inclusion: moral dilemma or economic necessity?* Seminaru je prisustvovalo dvadeset sudionika iz trinaest zemalja (Bocvana, Bugarska, Grčka, Hrvatska, Indonezija, Jugoslavija, Kina, Njemačka, Poljska, Portugal, Turska, Velika Britanija, Vijetnam), uglavnom stručnjaka iz područja socijalne skrbi, prosvjete i institucija iz nevladina sektora.

Iako je seminar izvorno bio zamišljen kao susret stručnjaka s ciljem razmjene modela dobre prakse i uopće različitosti pojedinih zemalja u pristupima problemu socijalne isključenosti, ipak je najveći dio vremena bio posvećen proučavanju modela koji je u svrhu rješavanja problema socijalne isključenosti implementiran u Engleskoj dolaskom Blairove vlade.

Problem socijalne isključenosti odavno je poznat stručnoj i znanstvenoj javnosti kao jedan od vodećih socijalnih problema suvremenoga svijeta. Iako se socijalna isključenost u početku uglavnom vezala uz siromaštvo, danas je jasno da joj uzroke nalazimo ne samo u siromaštvu već i čitavom nizu međusobno povezanih čimbenika.

Činjenica je, također, da su zbog različita kulturnog, vrijednosnog i sličnog naslijeđa, ali i promjena uzrokovanih tehnološkim napretkom društva, pojedine države (pa čak i šira geografska područja) prisiljene pojam socijalne isključenosti i modele suočavanja s njom podvrći redefiniranju. No neki problemi (poput isključenosti siromašnih, nezaposlenih ili pak manjinskih skupina i mladih) još uvijek su jednako aktualni i dugoročno teško rješivi. Mišljenje je mnogih stručnjaka da se problemi socijalne isključenosti najučinkovitije mogu riješiti aktivnostima u sustavu obrazovanja, ili pak aktivnim mjerama zapošljavanja. Stoga je Velika Britanija, u suočavanju s ovim problemom, odlučila upotrijebiti različite mjere prvenstveno u obrazovnom sustavu, od kojih

će neke trenutačno, a većina će tek narednih godina bitno utjecati kako na stope zaposlenosti unutar zemlje tako i na socijalnu isključenost. Naime, analize britanskoga obrazovnog sustava pokazale su izuzetnu neučinkovitost u kontekstu smanjivanja socijalne isključenosti djece koja žive u sredinama koje obiluju tzv. rizičnim faktorima (siromašne obitelji, nasilje u obitelji, zloupotreba droga i alkohola u obitelji, pripadnost etničkoj manjini, život u depriviranim područjima u kojima se nudi niska razina zdravstvene i socijalne zaštite itd.). Jedan od osnovnih pokazatelja takvog stanja jest broj djece sa bihevioralnim i emocionalnim poteškoćama (uzrokovanim redovito posredstvom rizičnih faktora), koja su unutar jedne godine isključena iz redovnog obrazovanja. Visoka stopa isključenja pokazala je ne samo broj djece koja imaju poteškoća u prilagodbi redovnim školskim obvezama, već i model uklanjanja učenika koji su postizali lošiji školski uspjeh. Ovo posljednje posebno dobiva na važnosti ako se zna da su državna inspeksijska tijela uspjeh pojedine škole evaluirala isključivo prema ukupnom prosjeku ocjena svih polaznika, čime je za primaran cilj školama postavljeno uspješno savladavanje školskog programa a ne inkluzija.

Istovremeno, djeca čije su životne okolnosti predstavljale ozbiljan rizik po socijalnu isključenost, već bi u najranijoj dobi bila isključena iz ustanove čija je primarna funkcija integracija (posebno u kontekstu obveznoga osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja koje pohađaju djeca u dobi od 3 do 16 godina).

Ovakve spoznaje, kao i studija o siromaštvu engleskih obitelji koja je pokazala da svako četvrto dijete u Velikoj Britaniji živi u uvjetima ispod linije siromaštva, navele su odgovorne da dosadašnji jednosektorski pristup problemima socijalne isključenosti (gdje su se različiti vladini sektori bavili istim problemima) zamjene multisektorskim, a da škole (kao prva institucija u koju djeca dolaze) budu polazišna točka.

Stoga je 1997. g. u Londonu osnovana *Jednica za socijalnu isključenost* (tzv. *Social*

Exclusion Unit), pri premijerovom kabinetu (odgovorna isključivo premijeru), a osnovni joj je cilj bio lansirati različite projekte (temeljene na prethodnom istraživanju) i naputke prema odgovornim ministarstvima.

S obzirom da se radi o pitanjima koja dotiču različite sektore (obrazovanje, zdravstvo, socijalna skrb, promet i sl.), *Jedinica za socijalnu isključenost* zahtijeva suradnju među pojedinih ministarstvima koja su u konačnici odgovorna za provedbu projekata. Ministarstva pod čijom je ingerencijom određeni problem, projekte i naputke preraduju u *vodiče za djelovanje* i prosljeđuju ih lokalnoj razini koja će konačno projekte oživotvoriti.

Na temelju *vodiča za djelovanje* lokalne jedinice, prema procjeni potreba, izrađuju svoje vlastite programe i planove a nadležna ih ministarstva moraju odobriti.

Ilustracije radi, prikazat ćemo nekoliko mjera koje su uvele gradske vlasti u Bornemouthu.

Kao prvo, oformljeno je lokalno tijelo za edukaciju, sačinjeno od stručnjaka različitih profila. Zbog potrebe izvannastavnog rada s učenicima, organizirano je educiranje nastavnika i ravnatelja u školama kako bi što bolje razumjeli uzroke i posljedice neprihvatljivog ponašanja, ili kako bi bili u stanju prepoznati i pomoći djeci koja žive u teškim uvjetima (izrazito siromašne obitelji, nasilje u obitelji, djeca koja se skrbe za braću i sestre itd.). U osnovnim je školama osnovano "Savjetovalište za djecu". U njemu su na puno radno vrijeme zaposleni psiholog i socijalni radnik, kako bi djeca u svakom trenutku imala dostupnu osobu s kojom mogu razgovarati. Ranije odredbe o tome u kojim se slučajevima djeca isključuju iz škole, promijenjene su. Sada se isključenja događaju samo onda ako škola upotrijebi sve raspoložive resurse a ipak ne uspije zadovoljiti potrebe pojedinoga djeteta. A da bi se navedene odredbe uistinu poštivale, gradske su vlasti donijele odluku prema kojoj se za svako isključenje školi oduzima novčani iznos od 3.000 do 6.000 funti (lokalne vlasti Bornemoutha u pravilu se odlučuju za veći iznos), a onda se taj iznos prosljeđuje školi koja će dotično dijete primiti. Kako se problemom socijalne isključenosti ne bi bavile samo škole već i lokalna zajednica, lokalne su vlasti (lokalno tijelo za edukaciju) potaknule stvaranje mreže između različitih servisa u zajednici koji se s različitih aspekata bave istim

problemom (nevladine organizacije, sportski timovi, centri za mlade, samostalne dramske skupine itd.). Ovdje posebno treba naglasiti uspješnost tzv. centara za mlade (*Youth centres*), koji su uglavnom smješteni u visokodepriviranim područjima Bornemoutha (visoka stopa zloupotrebe teških narkotika, mladih ljudi beskućnika). U suradnji sa školama, ovi centri rade s mladima kojima prijete isključenje iz škole ukoliko se ne promijene, i najčešće se služe tzv. *outreach* metodom kako bi pristupili onima koje je društveni sistem već isključio (ovisnici o teškim drogama, beskućnici, pripadnici manjinskih skupina). Centri za mlade ne nude samo toplo mjesto umjesto ulice, već i topli obrok, mjesto za druženje s vršnjacima, pomoć u prevladavanju poteškoća (od liječenja ovisnosti do pronalaženja novoga doma, povratka u školu i tome sl.); nudi im i niz drugih aktivnosti koje omogućuju mladim ljudima da savladaju nove vještine, poput snimanja amaterskih filmova, vlastitih CD-a, čime se indirektno djeluje na njihovo samopouzdanje i sliku o sebi.

Poseban uspjeh postigla je i dramska skupina, simboličkog naziva *Vita Nova – Novi život*, sačinjena od izliječenih ovisnika o teškim drogama, koji su svoje životne priče pretočili u dramu koja se redovito prikazuje u srednjim školama te tako, osim što pomaže u procesu ozdravljenja članova skupine, služi i u preventivne svrhe.

Ovakve i slične mjere rapidno su utjecale na smanjenje broja isključenja iz škola (primjerice, u 2001. na području Bornemoutha bilo je svega sedam isključenja nasuprot ranijih 50), smanjile nasilje u školama, te povećale broj učenika koji nastavljaju obrazovanje nakon završene srednje škole.

No gradske se vlasti u Bornemouthu ne žele zaustaviti na onome što je do sada postignuto i što ih je dovelo na prvo mjesto nacionalne rang-liste, budući da se sada prilikom evaluacije rada pojedinih škola uzima u obzir ne samo prosjek ocjena već i koliko je pojedina škola učinila na području inkluzije. Naprotiv, programe žele proširiti gradeći obiteljske centre unutar siromašnih kvartova (u kojima većina stanovnika ima vrlo nisko obrazovanje, gdje je visoka stopa nezaposlenosti i alkoholizma), kako bi se djeci osigurao zaista siguran početak čak i u najranijoj dobi (do treće godine života). Ovakva se razmišljanja temelje na istraživanjima koja su dovela u usku vezu

obrazovanje roditelja s obrazovanjem djece, kao i na činjenici da čak 750.000 ljudi u Velikoj Britaniji ne zna čitati i pisati. Iz tog razloga obiteljski bi centri nudili različite sadržaje (od zabave do obrazovanja) svim članovima obitelji, a očekivanja su da će se roditelji kroz rad s vlastitom djecom ili zbog njih uključiti u ponudene edukativne programe.

Takav centar pod nazivom *Sure start* (Siguran početak) upravo se gradi na području Bornemoutha, a rad centra zamišljen je kao desetogodišnji projekt za koji je osigurano šest milijuna funti.

Iako su ovim projektom lokalne vlasti u Bornemouthu naglasak stavile na djecu i mlade, treba reći da se različiti projekti provode i sa skupinama odraslih. U tu svrhu u rad škola žele se što više uključiti roditelji, radi se na problemima isključenosti mentalnooboljelih, bivših zatvorenika i sl. Pored toga, istraživanje je pokazalo da i organizacija transporta (iz okolice grada prema centru) može poticati socijalnu isključenost, pa je zbog toga Bornemouth pojačao neke linije osiguravajući tako češće prometne veze između grada i nekih ruralnih sredina.

Na nacionalnoj razini spomenimo još i novije mjere koje su poduzete kroz politiku zapošljavanja. Primjerice, otvorena su savjetovišta za nezaposlene, unutar kojih se nezaposlenima nudi prekvalifikacija ili dodatno obrazovanje ili pak pomoć u postizanju što boljih rezultata u intervjuima prilikom zapošljavanja.

Model kojim se Engleska koristi u rješavanju problema isključenosti prema trenutnim evaluacijskim podacima (koje obavljaju kako vladina inspekcijaska tijela tako i nezavi-

sni evaluatori, uglavnom iz znanstvene zajednice), pokazao se izuzetno uspješnim. Multi-sektorski pristup ili intersektorska suradnja u rješavanju socijalnih, zdravstvenih i sličnih problema danas je često spominjana inačica uspjeha. Možemo reći da je i potreba za programima koji će kretati iz niže instance vlasti prema višoj, na neki način zadovoljena putem usaglašavanja specifičnih potreba zajednice spram generalne nacionalne strategije. No ostaje činjenica da cijela prikazana akcija kreće iz premijerova kabineta, koji formalno odlučuje na kojim će se problemima raditi. Dakle, jedinica za socijalnu isključenost ovisna je o premijeru, ne samo financijski.

Ono što svakako treba pozdraviti jesu nastojanja da se za programe poput *Sure start* osiguraju dugoročna sredstva (deset godina) te da se, sukladno trajanju projekta, završna evaluacija radi protokom dužeg niza godina. Svjedoci smo čestih kratkoročnih, *ad hoc* programa, implementiranih u tijeku izborne godine, koji ponekad i ostvare željeni efekt u izbornoj utrci ali podbace u ostvarivanju suštinskih rezultata. Uvažavanje i prepoznavanje potrebe za ekstenzivnim programima kada je riječ o promjenama u ljudskom ponašanju, pravo je osveženje i hvalevrijedan pokušaj.

Ipak, hoće li *Jedinica za socijalnu isključenosti* nastaviti djelovati nakon novih izbora i, sukladno tome, hoće li se i dalje nastaviti trend suradnje među ministarstvima (na što ih sada upravo *Jedinica za socijalnu isključenost* primorava), pitanje je na koje zasada nema odgovora.

Klaudija Kregar